

Het Internationale Vakverbond (1913-1944)

De internationale socialistische arbeidersbeweging kreeg na de oprichting van de zogenaamde Tweede Internationale in 1889 al snel een vakbondscomponent. Vanzelf ging dat evenwel niet omdat de politieke tak van de beweging zichzelf graag wilde behoeden voor concurrentie van op eigen gezag opererende vakbondsinternationales. Van de andere kant hadden de vakbonden behoefte aan zowel nationaal als internationaal overleg nu staten en industrietakken allerlei regelingen ontwierpen die niet altijd de loontrekkers ten goede kwamen. Per land ontstonden dan ook veelal onder socialistische invloed nationale vakbondscoepels die daarna met elkaar over de grenzen heen in contact traden. De oudste contacten werden evenwel gelegd door de beroepsfederaties die vanaf 1890 hun internationale beroepssecretariaten stichtten. Over dat thema nu heeft Geert Van Goethem nu een proefschrift gemaakt waarvan een handelseditie inmiddels in de winkel ligt.

Ideologisch was natuurlijk niet alles koek en ei in de internationale socialistische beweging. De arbeidersbeweging werd vanaf het begin verscheurd door een hardnekkige strijd tussen reformistische en revolutionaire stromingen. De socialistische partijen beschouwden zich als aanvoerders van de arbeidersmassa in haar politieke ontvoogdingsstrijd en meenden de vakbonden aan hun gezag en invloed te moeten onderwerpen. Ze lagen in de continentale landen van Europa overigens aan de basis van de vakbondscoepels. Maar in de vakbewegingen bestonden ook anarchistische, revolutionair-syndicalistische, christelijke en neutrale stromingen die deze voorgedij niet wilden aanvaarden. Het is binnen dat spanningsveld dat reeds in 1901 contacten tot stand kwamen tussen de leidende functionarissen van de diverse nationale vakbondscentrales om met behulp van een secretariaat de vakbondswerking een internationale impuls te verlenen. Dat markeerde ook de tendens naar een grote reformistische gelijkschakeling in Europa en de opkomst van het sociaal-democratisch vakbondsmonopolie. In 1913 werd, bij wijze van sluitstuk, op een congres te Zürich het Internationaal Vakverbond (IVV) opgericht.

Het IVV telde ook de Amerikaanse AFL onder zijn leden. Dat zorgde meteen voor onverkwikkelijke verhoudingen tussen de meeste Europese vakbonden en de Amerikanen. De AFL was onder aanvoering van Samuel Gompers niet alleen sterk antisocialistisch, maar ook nog chauvinistisch en later virulent anticommunistisch. Deze vakbondsfederatie groepeerde daarbij vooral categoriale vakbonden van geschoolde arbeiders en hield er dito maatschappelijke en politieke opvattingen op na die grotendeels ingegeven waren door de economische positie van de arbeidersaristocratie in een groot kapitalistisch land in volle expansie.

Na de Russische Revolutie, toen in Moskou de internationale vakbondskwestie aan de orde werd gesteld, moesten de reformistische vakbondsleiders positie kiezen. Ze keerden zich overwegend tegen elke samenwerking met de communisten en de onderhandelingen die daarna toch op gang kwamen, leidden uiteindelijk tot niets. De leiding van het IVV, hoewel die nog wat antikapitalistische retoriek in huis had, koos voor de weg van de sociale hervormingen in een periode dat het kapitalisme zich leek te stabiliseren en de nationale regeringen overal sociale wetgeving doorvoerden. Inmiddels was het IVV wel de AFL, die een soort filiaal van de Amerikaanse regering was geworden, kwijtgeraakt. De AFL kon het verbale radicalisme van de Europese vakbondsleiders niet pruimen uit angst dat dit de deur voor de communisten zou openzetten.

Intussen werd het IVV bestookt door de internationale beroepssecretariaten die in vele gevallen radicaler en sneller op de internationale ontwikkelingen reageerden dan de bureaucraten van het IVV. Vooral de International Transportworkers' Federation (ITF) geleid door de turbulente Edo Fimmen zorgde voortdurend voor vuurwerk, omdat hij bij voorbeeld voor samenwerking met Moskou pleitte, internationale solidariteitsacties nodig vond om tegen de oorlog en het fascisme te strijden en ook omdat hij zijn ITF eigenlijk voorrang wilde verlenen op een nogal log IVV waarin de Duitse en Engelse vakbondsleiders met hun rijke kassen de dienst uitmaakten.

Het IVV werd in de loop der jaren steeds makker. Het verhuisde van Amsterdam waar Fimmen in

de nabijheid was, naar het goedkopere Berlijn. Inmiddels schurkte het IVV aan tegen de Volkenbond in Genève, omdat men een vertegenwoordigingsmonopolie had gekregen bij de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). Sociale wetgeving bevorderen via het internationale verdragsrecht leek de wereldregering nabij te brengen. De grote crisis van de jaren dertig zou dat kaartenhuisje in elkaar laten storten. Het systeem dat na het Verdrag van Versailles (1919) was opgezet, werkte niet meer. De Volkenbond was al snel een machteloze praatclub geworden. Het fascisme kreeg bijna overal de overhand. Zo had het IVV inmiddels machteloos moeten toekijken hoe Mussolini de arbeidersbeweging had vernietigd. Toen in 1933 Hitler in Duitsland de macht overnam, lieten de Duitse vakbondsleiders zich als lammeren slachten. Het IVV wachtte af. Waarin het IVV goed was, waren de solidariteitsacties voor de slachtoffers van de onderdrukking in Oostenrijk (1934) en van de oorlog in Spanje (1936-1939).

Midden in de crisis was de AFL weer komen aankloppen bij het IVV. Vooral de jodenvervolgung in Duitsland en de onderdrukking van de vakbeweging aldaar had voor voldoende druk van de talrijke joodse arbeiders gezorgd om de AFL uit haar afzijdigheid te rukken. Wél speelde nog een ander element een rol: de AFL had te maken met een uittocht van meer radicale vakbondselementen en de opkomst van het Congress of Industrial Organizations (CIO) dat de ongeschoolde industriearbeiders vertegenwoordigde. Aan dat CIO wilde de AFL nu precies de weg naar het IVV versperren door zelf weer lid te worden. In 1940, met de militaire nederlaag van Frankrijk voor ogen, was het IVV grotendeels een papieren organisatie van gevluchte vakbondsleiders in Londen geworden. Het faillissement van de reformistische vakbondsstrategie was dus een triest feit. Men had de vrede niet kunnen bewaren en ook het fascisme geen halt kunnen toeroepen. Nodig was dat men het eens werd over een nieuwe strategie van internationale eenheid, waarbij alle vakbonden, inclusief die van de Sovjetunie, één internationaal wereldverbond zouden vormen.

Toch kon dat project moeilijk slagen. Het anti-communisme van de reformistische vakbondsleiders was niet afgenomen, maar had vanuit

Washington nu een extra impuls gekregen doordat de Amerikaanse geheime diensten via de AFL en allerlei duistere stichtingen hun contactpersonen in de Europese vakbeweging gingen subsidiëren. De internationale vakbeweging als werktuig van een grote mogendheid? Het paste in de strategie van de Amerikaanse regering in oorlogstijd (en daarna tijdens de Koude Oorlog). De subsidies uit Washington vloeiden rijkelijk. De auteur van deze studie meldt hierover o.a. kurkdroog op: "Op 14 juni 1945 tekende Louis Major ten slotte het ontvangstbewijs voor 3.909.172 Belgische frank." (blz. 251)

Geert Van Goethem heeft een mooi overzicht geschreven over de werking van het IVV (1913-1944). Hij heeft zich hierbij gebaseerd op uitvoerig bronnenonderzoek. Dat maakt van dit werk een belangrijke bijdrage aan een betere kennis van de internationale vakbeweging. Het boek is evenwel niet volgens strikt chronologische lijnen opgezet, maar thematisch en dat leest niet altijd even gemakkelijk. In elk hoofdstuk wordt wel het een of ander herhaald wat al elders staat. Voorts heeft Van Goethem de neiging om citaten in te laten zonder in de tekst te vermelden wie aan het woord is. De bron moet men dan maar in het notenapparaat opsporen. De auteur heeft de neiging om vooral instellingen-geschiedenis te willen schrijven en de bredere sociaal-economische context dan maar onvermeld te laten. Ernstiger is dat de auteur zich geen enkele moeite heeft getroost om zijn verhaal in een of ander theoretisch raamwerk te plaatsen, waardoor de thematische aanpak voor nog meer verbroekeling en minder leesplezier zorgt. Dat is jammer.

André Mommen

Geert Van Goethem, *De Internationale van Amsterdam*.

De wereld van het Internationaal Vakverbond (IVV) 1913-1945, Antwerpen/Gent: Houtekiet/AMSAB, 2003, 360 blz.

Congo, het Belgische kolonialisme en de Vlamingen ...

België leverde in WO-II vanuit Congo uranium voor de kernbommen die in augustus 1945 op Hiroshima en Nagasaki werden afgeworpen. De morele consequenties daarvan zijn ook vandaag

nog een heikel internationaal twistpunt. Destijds werd geen openbare opinie, noch verkozen vertegenwoordiging, om hun mening over het principe van dat soort militaire operaties gevraagd. De oorlogsomstandigheden zouden dat immers nutteloos en zelfs schadelijk hebben gemaakt, werd later gezegd. En dat was inderdaad de in alle kampen vigerende militaire moraal. Wat de Congolezen ervan dachten, werd evenmin gevraagd, laat staan in aanmerking genomen. Zo ging dat met kolonies en hun per definitie immers onmondige en nog te beschaven bevolkingen.

Dat zal zeker tot de eerste overwegingen behoren, die iemand te binnen schieten bij de lectuur van het monumentale boek van dr. Bambi Ceuppens¹.

Mevrouw Ceuppens geeft in de marge van de kern van haar betoog, dat door de titel wordt samengevat, herhaaldelijk blijk van een bijzonder intense kennis van de Vlaamse Beweging en de vraagstelling waar die zich op beroept. Haar kijk is dikwijls verrassend en meer dan eens verfrissend. Zoals het trouwens hoort. Vlaams Blok en aanhang zullen aan haar geen medestander hebben. Wat hun niet verrassen zal ...

Bambi Ceuppens beschouwt zich als Vlaams-Congolese, heb ik begrepen uit de lectuur van haar geschriften en enkele boeiende gesprekken met haar. Ze beschouwt het Nederlands als haar moedertaal en haar accent is hoorbaar intellectueel Vlaams, zeg maar 'Belgian Dutch'. Daar komt nog een bijzonder klemvaste beheersing van het Engels bij. De verklaring daarvan moge blijken uit haar curriculum vitae (zie voetnota 1) en ook het Frans heeft ze stevig onder de knie. We zeggen dat niet om haar aan de lezer voor te stellen als het meisje uit de brousse dat het met kolonialistische hulp toch maar ver geschopt heeft (dat soort 'blanke' arrogantie heeft ze wel meer ontmoet, zei ze ons, ook in haar allernaïefste, 'goedbedoelende' versies...), maar om duidelijk te maken dat haar wetenschappelijke bagage en belezenheid zich niet monocultureel tot één taal beperken. Ze weet meer bepaald van Vlaanderen al wat de diep geïnteresseerde en permanent geïnformeerde Vlaamse intellectueel er van weet – en heel dikwijls meer. Ook op literair terrein. En Nederlands is onmiskenbaar een taal waarin zij schrijft en denkt. Haar 'Made in Flanders' getuigt daarvan.

Ze kwam daarbij meer dan eens in het kruisvuur tussen Vlaamse en Franstalige loopgraven, bijvoorbeeld wat het talenprobleem in Belgisch-Congo betrof. Niet alleen het Vlaams-Waalse disputeert.

Dr Ceuppens oordeelt, zoals de meeste terzake geëngageerde Congolezen, dat de lingua franca van Congo het Frans moet zijn. Ze vindt blijkbaar dat een bestaande Congolese taal, om het even dewelke, die last alsnog niet kan dragen. Een poging tot keuze zou trouwens in dat land de twisten die men zich inbeelden kan, weer hoog doen oplaaieren. En zeker zag ze geen kans dat de Frans-Nederlandse tweetaligheid die het ook onder het Belgische kolonialisme in Congo op het blanke niveau amper tot enige geloofwaardigheid bracht, het tot officieel vernaculair van een onafhankelijk Congo had kunnen brengen.

Ceuppens had en heeft gelijk. De meeste Congolezen die de kans hadden, kozen voor het Frans. Slechts een handvol koos voor het Nederlands (Vlaams). Zo lagen de dingen in Belgisch Congo en zo lagen ze ook internationaal. De kansen van het Nederlands op een meetellende internationale status waren drie eeuwen voordien definitief verspeeld, punt.

Men kan zich daarbij afvragen waar het die Vlamingen in Congo om te doen was. Ik herinner me nog wel enkele beschouwingen in *De Standaard* van illo tempore, waarin er op gewezen werd dat Belgisch Congo en Zuid-Afrika de enige meetellende Afrikaanse gebieden waren, waarin het Nederlands – of een variëteit daarvan – een officiële voertaal was. Vandaar de duidelijke wens naar geprivilegieerde relaties tussen Leopoldstad en Johannesburg ten profijte van Vlaanderen en zijn internationale aanzien².

Uiteraard betreft het hier een vandaag inhoudsloze discussie, behoudens dan voor historici. Congo heeft zich voor het Frans uitgesproken. En de Congolezen hebben vandaag wel belangrijker, dramatischer dingen aan het hoofd dan het gebeurlijke omgaan met een in Congo geïmporteerde variëteit van de Belgische taalproblematiek. Het belang van het hier gerecenseerde boek ligt trouwens niet bepaald op dat vlak. Maar ik weid er over uit omdat het een verhelderend licht werpt op wat zich toen in de hoofden van bepaalde Vlaamse koloniale ambtenaren en missionarissen zo afspeelde.

Het was een verpletterende meerderheid van Congolezen, vooral 'évolués' die zich voor het Frans uitsprak. Meestal in zeer emotionele, in vele kranten en krantjes gevoerde disputen.

Ceuppens citeert daar voorbeelden van. Ze zal wel erkennen dat de argumenten waarmee zulks gebeurde, de Vlaamse gevoeligheid meer dan eens onnodig tegen de haren instreken. Dat had ze ook wel eens mogen zeggen in haar boek. Als bepaalde Congolezen zich begonnen te bedienen van de 'argumenten', hun aangepaard door een stuk of wat fransquillons die hun vervelende verblijf in de brousse of in de saaie kantoren van Matadi, Léopoldville en E'ville, rond de tweede fles whisky van de dag wensten op te vrolijken met geestigheden over 'les flamins', dan hebben zij er in alle geval geen bijdrage toe geleverd dat er van Vlaams-koloniale kant zo bitter weinig begrip of belangstelling ontstond voor wat van Congolese kant met vrijheid voor Congo en afschaffing van het kolonialisme bedoeld werd. Het was zeker niet de enige reden daartoe, noch de voornaamste.

Het spelletje 'Vlamingen pesten' werd van Franstalige kant in Congo zeer intensief gevoerd. Wie zijn kinderen Vlaamse namen wou geven werd op het matje geroepen en kreeg last met zijn sociaal imago. Een Vlaamse krant lezen moest met enige discretie gebeuren. Vlaams gezelschapsleven werd vanuit de hoogte bekeken. In dat milieutje toch wel van enige betekenis. En dat zijn nog maar onschuldige voorbeelden. In Congo profiteerde de Vlaming niet van de macht van het aantal, zoals in het moederland. En zijn positie t.a.v. de Franstalige was duidelijk die van underdog. Wie als Congolese *béni-ouioui* bij de Franstalige chef in het glevlei wou komen, hoefde maar mee het liedje van de 'sales flamins' te zingen.

Niettemin kon de Congolees met recht zeggen dat dergelijke dingen hem niet aangingen. Tegenover hem gedroeg de Vlaming in Congo zich immers als een koloniaal, zonder enige verschil met de Franstalige. Kil, met joviale bonhomie, neerbuigend, paternalistisch of veeleisend, maar steeds als chef tegen de onmondige. Met brutale repressie als stok achter de deur.

En zo was de verwachting – waar die ook vandaan had mogen komen – dat de Vlamingen in Congo omwille van toestanden in het eigen land toch enig begrip zouden opbrengen voor de

Congolese hoop op onafhankelijkheid en reële ontvoogding, steeds naïef en illusoir gebleken.

Bambi Ceuppens is geen vriend van het Vlaams-Nationalisme. Ze kent Bruno De Wever en meer bepaald diens 'Greep naar de Macht'. Maar ze is te zeer onder de indruk van Hobsbawm³ om het nationalisme van welke inslag dan ook als uitgangspunt voor het begrijpen van de geschiedenis te willen nemen. Waar ze als bevoorrecht getuige haar mening geeft over wat ze in België ziet, hoort, leest en ondervindt, blijkt ze best in staat tot inzicht en nuance. In haar bedenkingen rond het Voerstreekgeschied – een van haar punten van onderzoek in haar queeste naar wat er van de Vlaming is – neemt ze het allesbehalve op voor José Happart en de R.à.L.

Maar ze is geëngageerd en emotionaliteit is haar niet vreemd. En dat is goed en juist. Haar aanpak is wetenschappelijk, doch ze doorbreekt herhaaldelijk de afstandelijkheid, om te kiezen voor woede en pijn om het leed van de Congolese mens onder het voortwoekeren van de littekens van het kolonialisme dat Afrika stuk hakte en als buit verdeelde.

Dit lijkt me de essentie van het boek van Bambi Ceuppens.

Het Belgische kolonialisme is dood, maar herinneringen leven aan alle kanten een taai leven. Vlamingen in Congo waren koloniale, zonder meer. Lees de literatuur. Met name Jef Geeraerts. De Afrikaanse en Congolese martelgang gaan verder.

Jan Debrouwere

Bambi Ceuppens: *Congo Made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op "blank" en "zwart" in Belgisch Congo*,
Gent, Academia Press, 2005, LXXII plus 856 p.

Scheppende anarchistische kracht

Florence Aubenas en Miguel Benasayag doen in hun boek *Verzet als scheppende kracht* een oproep om met een nieuwe hypothese het dominante neoliberalisme ten val te brengen. Hun stelling is dan ook sterk filosofisch gekruid en niet vastgehaakt aan een concreet project. Beiden willen immers af van het klassieke linkse discours rond het bouwen van een (proletarische of militaire) voorhoede met als doel de gewapende strijd voor de

machtsovername. "Maar hoe hard en heldhaftig het verzet ook moge zijn, het veroordeelt zichzelf tot de ondergang indien het zich opsluit in een logica van confrontatie zonder ook, en vooral, hier en nu, nieuwe werelden tot ontwikkeling te brengen. Wat er uiteindelijk van deze nieuwe radicaliteit ook moge worden, zij ontgint het veld dat door Gilles Deleuze in de volgende woorden omschreven werd: verzet is een creatieve daad."

Daarmee is de Deleuziaanse toon gezet. Het schrijvende duo van wie de eerste helft bij de Franse krant *Libération* werkt en de tweede helft zich blijkens de flaptekst afficheert als "filosoof en psychoanalyst" (sic), beschikt over een breed palet. Benasayag komt uit Argentinië, was er ooit actief in de guevaristische verzetsbeweging en zou nu zijn vroeger engagement aan een kritische analyse hebben onderworpen. Met de diepte van die zelfkritiek valt het nogal mee. Dit boek drijft vooral mee op recente modieuze bewegingen en nog meer op de anekdotiek. Zo vernemen we vooral veel over de niet zo precies gelokaliseerde "scheppende kracht" die overal spontaan leeft tegen de neoliberale onderdrukking. Het bijzondere hieraan is dat die scheppende kracht niet preludeert op een grote proletarische opstand die ook ideologisch wordt voorbereid. De scheppende kracht zit vooral in de improvisatie, want men pleegt overal op eigen houtje en naar eigen inzicht verzet. Mogen we de voorbeelden letterlijk nemen dan is die creativiteit goed voor het ontwijken van de regels. Zo ontstaat dan een soort spontane broederschap van alle onderdrukten. Er zijn ook geen echte verzetshelden die het voortouw moeten nemen. De religie van het lokale handelen en lokale denken steekt overal de kop op. Kortom, als we de auteurs mogen geloven, dan wandelen we niet meer op de tonen van Mao maar op die van Bob Marley de utopie binnen.

Dit manifest breekt met alles wat er voorheen aan manifesten de wereld werd ingezonden. Het heeft geen begin en geen einde en mist elke logische rode draad. Men moet hier ook geloven wat er gedrukt staat, omdat bij de beweringen de bewijsvoeringen ontbreken. Ook hier is geloven niet zo moeilijk. Omdat de beide auteurs vooral kritiek hebben op de oude beweging en hun optimistische boodschap vooral baseren op als positief afgeschilderde ervaringen en voorvallen achten zij zich ontslagen om context en totaliteit

te analyseren. De geschiedenis marcheert hier aan de hand van het positieve voorbeeld. De inmiddels al mythisch geworden subcommandante Marcos wordt met zijn lange mars van de Chiapas naar Mexico Stad andermaal als icoon aan de massa getoond. Van de *caudillos* en *zorros* op witte paarden aan het hoofd van populistische benden vernemen we niets. Toch zijn zij een constante in de geschiedenis van Latijns Amerika.

Beide auteurs hebben afscheid genomen van de confrontatielogica. Geen valse zekerheid wordt hier gecultiveerd. Zo weten Aubenais en Benasayag dat nog niet iedereen de problemen van de alternatieve beweging op een correcte manier weet te benaderen. Hierover produceren ze een treffend voorbeeld. In een Argentijnse alternatief milieu met "kinderrijke gezinnen" bleek een charismatisch leider pedofiel te zijn. Enkele gezinnen zouden zijn vertrokken uit de beweging waardoor het hele project mislukte. Wat was hier fout gegaan? De auteurs leggen hierop uit dat alles te maken heeft met een brok subjectiviteit: "Waarin is de wereld die we voor ogen hebben beter?". En om ons gerust te stellen krijgt Pessao het laatste woord: 'Als de wereld als je hart zou zijn, dan zou hij als je hart zijn, dat is alles...'⁴ Met deze *passe-partout* hebben we uiteraard niet het concrete probleem van een Dutroux opgelost. Maar daar ligt de sleutel van het probleem natuurlijk niet.

In dit boek draait alles om individuele oplossingen waarna de rest vanzelf wel volgt. Een belangrijk strategisch sleutelwoord in deze is het "afhaken". Overal zouden mensen spontaan en individueel weigeren nog verder mee te doen aan de *rat race* van het kapitalisme. Ze verkiezen het opzetten van een marginaal of "alternatief" handeltje of het gaan leven van de sociale bijstand boven de status van de middenklasse. Ze sluiten zich aan bij spontane bewegingen, liefst in het spoor van geitenboer José Bové, die nog langer weigert om hamburgers te eten, of van de landloze boeren in Latijns Amerika.

In dit verhaal zonder concrete strategie zijn dubbelzinnigheden en paradoxen troef. Dat komt ook doordat de auteurs nogal graag terugvallen op de casuïstiek. Omdat ze het willen hebben van de concrete voorvallen is de lezer dan ook verplicht zich in dat soort situaties telkens in te leven. Zo geven ze het voorbeeld van landbezettingen door boeren in Uruguay. Toen die landbe-

zettingen werden gelegaliseerd, zo stellen de auteurs vast, viel de kleine gemeenschap uit elkaar. Want het collectieve doel van de strijd was bereikt. En dan wordt iedereen weer een kleine egoïst. Wat is dan het alternatief? Het antwoord komt uit Brazilië waar de landloze boeren als collectief afzagen van een eigendomstitel omdat ze bang waren zich in de schulden te steken. Dus daar zal het dan wel goed zijn gegaan met de boeren. Maar op dat laatste gaan beide auteurs niet verder in. De lezer is hier vrij om te fantaseren. Toch is "zelfbeheer" voor beide auteurs een groot goed, zoals blijkt uit een ander geval, niet bij de boeren, maar bij de stadsbewoners. Er is het verhaal van Quartel 5 in Buenos Aires waar 5.000 mensen "in zelfbeheer" zouden leven. Over dat zelfbeheer vernemen we enkel dat er vooral aan *kinderopvang* wordt gedaan. De strategische (of zijn het existentiële?) vragen worden uit de mond van naamloze participanten opgetekend en zo aan ons toegespeeld. Zoals deze directrice van een kleuterschool weet te vertellen: "Soms vraag ik me af: wat zijn wij onszelf aan 't wijsmaken? Leven we op die manier enkel maar om onze huid te redden tegenover een gemeenschappelijke vijand, gaat het dan enkel maar om een pure belangengemeenschap om een crisismoment te boven te komen? Of zal er een nieuwe levenswijze met andere waarden uit ontstaan?".

Beide auteurs mikken ook op het falende geheugen van de lezers. Immers, dit "scheppende verzet" is eigenlijk niets anders dan de Grote Weigering van de hippies. Alleen blijft die oude hippiedroom angstvallig verzwegen. Dit boek focust liever in op de wanhoopseconomie die ontstaan is na de chaos van de neoliberale hervormingen in Latijns Amerika. De terugtocht uit het officiële handelscircuit wordt als een positieve ervaring afgeschilderd zonder er bij te vermelden dat de informele economie overal oprukt. De kunst van het afhaken is vooral de kunst van de plantrekkerij in de kapitalistische jungle. En soms ook van de uitvreterij en van de hypocrisie waaraan de anarchistische bewegingen traditioneel zo rijk zijn geweest.

Zoals in alle anarchistische geschriften wordt altijd zwaar ingezet op de levenshouding. Als alle mensen iets zouden willen, dan zal dat ook gebeuren. De werkelijkheid mag dan wel weer-

barstig zijn en de praktische bezwaren mogen onoverkomelijk zijn, toch moeten we geloven in de utopie die we allemaal in onszelf meedragen. Uiteraard is niets nog eenvoudig of eenduidig. Als we iets doen dan moeten we ons tegelijk realiseren dat de werkelijkheid twee kanten heeft. Een actie tegen een trein in Duitsland dient hier als voorbeeld voor het dilemma waarmee men worstelt: "Het is niet het één of het ander: een actie plaatst iedereen voor zijn verantwoordelijkheden om bereid te zijn een confrontatie aan te gaan met degenen die de onrechtvaardige structuren verdedigen; en een conflict, hoe belangrijk ook, zal nooit een krachtsverhouding oplossen, noch bijdragen aan een waarachtige uitbouw van het alternatief, aan de uitbouw van een veelheid van praktijken." Kortom, het verzet lijdt soms ook wel eens tot scheppende verwarring.

André Mommen

Florence Aubenas en Miguel Benasayag,

Verzet als scheppende kracht,

vertaling Johny Lenaerts, Gent: Academia Press, 2003,

151 blz.

Thomas Mann en Herman Hesse in gesprek

"Het gaat er in de wereld zo ongenueanceerd, zo meedogenloos simpel en kil aan toe dat een echte brief, geschreven door een echt mens in een echte taal, zeldzaam en waardevol is" (blz. 188); dat schreef Herman Hesse (1877-1962) op 15 december 1945 aan Thomas Mann (1875-1955). Beide coryfeeën van de Duitse literatuur uit de 20ste eeuw, respectievelijk Nobelprijswinnaar in 1929 (Mann) en 1946 (Hesse), corresponderden min of meer onafgebroken, maar op eerder onregelmatige basis tussen 1904, toen ze elkaar voor het eerst ontmoetten in München en 1955, toen "De Tovenaar" in Zürich overleed. Zij hadden het daarbij vooral over de toestand in en de toekomst van Duitsland, Europa en de Verenigde Staten van Amerika, de Duitse identiteit en het *Deutschtum*, hun eigen letterkundig werk en dat van anderen, hun reizen en andere persoonlijke besognes, maatschappelijk en intellectueel engagement vóór, tijdens, en na het nationaal-socialisme, hun fysieke kwalen en mentale onge-

makken, familiale aangelegenheden, wisselende gemoedsstemmingen enzovoort.

Onlangs werd deze briefwisseling, waarvan de vijfde en definitieve Duitse uitgave verscheen in 1999, uitgebracht in Nederlandse vertaling. Deze literair en cultuurhistorisch waardevolle brieveneditie werd bovendien voorzien van een uitvoerig en verhelderend voetnotenapparaat en aangevuld met een aantal huldeblijken van de twee auteurs aan elkaar die werden gepubliceerd in kranten en tijdschriften naar aanleiding van hun beider verjaardagen.

Als generatiegenoten, collega's en 'heren van stand' behandelen Hesse en Mann mekaar in hun wederzijdse brieven en postkaarten meestal uitermate vriendelijk, attent en voorkomend: "deze elastische, maar energieke geest" (Hesse over Mann in 1935, blz. 117) en "wiens werk het overgeleverde hoedt en voor de toekomst openstaat" (Mann over Hesse in 1947, blz. 208). Het geheel van hun epistolaire productie vormt boeiende, onderhoudende en interessante lectuur, maar is nooit bijzonder spitant en nergens echt verrassend of briljant. Om het te zeggen met de inmiddels klassiek geworden bewoordingen van de Michelin-reisgidsen: "mérite un détour", maar niet "vaut le voyage"!

Wij besluiten graag met een misschien iets te weinig inspirerende of opbeurende nieuwjaarsgroet, die de toen 73-jarige Thomas Mann begin januari 1949 toestuurde aan de 2 jaar jongere Herman Hesse: "Het leven is geen kinderspel, of als dat wel zo is, dan is het een heel ernstig kinderspel" (blz. 233)...

Nico Van Campenhout

Herman Hesse/Thomas Mann: briefwisseling,

Amsterdam/Antwerpen, Uitgeverij Atlas, 2004, 336 blz.,
24,90 euro, ISBN 90 450 0631 6

Noten

1. Dr. Bambi Ceuppens (1963), Univ Gent en Leuven, Afrikaanse talen en Geschiedenis, resp. Culturele Anthropologie. Verder behaalde zij een PhD in sociale anthropologie aan St Andrews in Schotland. Zij doceerde in Edinburgh, Manchester en St Andrews en is verbonden aan de Universiteit van Gent. Zij publiceerde eveneens bij het Davidsfonds te Leuven.
2. Dat het uit het Nederlands ontsproten 'Afrikaans' de wereld in die tijden zou voorzien van het woord 'apartheid', een van de meest hatelijke sociaal-politieke termen die het tot wereldwijde bekendheid zouden brengen, werd toen vanuit Vlaamse hoek in Congo en België niet ingecalculeerd.
3. Eric Hobsbawm, Brits historicus die een tijd als marxist en communist bekendheid had, stond een paar jaar geleden centraal in de belangstelling met 'Natie en nationalisme sedert 1780' en 'Een eeuw van uitersten' (hij bedoelt de XXe eeuw), twee uiterst lezenswaardige werken. Tegen zijn uitgangspunten hebben wij uiteraard geen bezwaar. Maar zijn wel erg ongenueanceerde aanpak van de nationale factoren die bij hem op weinig sympathie mogen rekenen, lijkt ons ook vanuit marxistisch oogpunt net een stap te ver ...
4. Dat de Portugese dichter Fernando Pessoa (1888-1935) op het einde van zijn leven aanhanger werd van dictator Salazar doet blijkbaar niets af aan deze esthetiek.